

O'QUV JARAYONIDA QISQA FORMATLI O'QUV KONTENTLARIDAN (MICRO-CONTENT) FOYDALANISH ORQALI MONOLOGIK VA DIALOGIK NUTQNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Mirzayeva Aziza Azamatovna

Toshkent viloyati, Toshkent tumani

2-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi rus tili va adabiyoti o'qituvchisi

mirzaevaaziza36@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22653537>

Qabul qilindi: 1-sentabr 2026-yil • Ma'qullandi: 7-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 8-sentabr 2026-yil

Annotatsiya.

Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarning nutqiy kompetensiyasini takomillashtirishning innovatsion yo'nalishlari, xususan, ta'lim jarayoniga *micro-content* (qisqa formatli o'quv kontenti) texnologiyasini tatbiq etish mexanizmlari ilmiy-metodik jihatdan asoslanadi. Tadqiqotning bosh maqsadi — ixcham o'quv elementlarini loyihalash, ularni auditoriyada maqsadli taqdim etish hamda zamonaviy formatdagi formativ qayta aloqa mexanizmlari orqali bo'lajak mutaxassislarning monologik va dialogik nutq ko'nikmalarini tizimli rivojlantirishdan iboratdir.

Kalit so'zlar:

micro-content, monologik nutq, dialogik nutq, nutqiy kompetensiya, didaktik dizayn, formativ baholash, interfaol metod.

Kirish

Micro-content tushunchasi o'quv mazmunini kichik, maqsadli va tez o'zlashtiriladigan birliklarga ajratib taqdim etish tamoyilini anglatadi, bunda birliklar odatda bitta mikro-ko'nikma yoki bitta tushunchani mustahkamlashga xizmat qiladi. Uning mexanizmi kognitiv yuklamani kamaytirish, diqqatni qisqa vaqt oralig'ida yuqori darajada ushlab turish va darhol qo'llashga yo'naltirilgan topshiriqlar orqali mustahkamlashdan iborat bo'lib, bu jarayon ishchi xotira sig'imiga mos rejalashtiriladi. Masalan, "dalillash" mavzusi bo'yicha 90–120 soniyali audio, unga mos 3 ta tayanch ibora va 2 daqiqalik javob shabloni berilib, talaba avval monologik mini-nutq qiladi, so'ng shu mazmunda savol-javobga kirishadi. Amaliy kuzatuvlarda qisqa kontentga asoslangan mashg'ulotlarda bir darsda 6–10 ta mikro-epizod tashkil etilganda, har bir epizod yakunida 30–60 soniyali qayta aloqa berilishi natijasida nutqiy faollik chastotasi odatdagi ma'ruza tipidagi darslarga nisbatan 1,3–1,7 baravar ortishi qayd etilgan. Ilmiy izoh sifatida, mikroformat mantiqiy-chuqurlashtirilgan kodlashni kuchaytiradi, chunki axborot bo'laklarga ajratilganda semantik bog'lanishlar ko'proq faollashadi va talaba "tayanch so'z–dalil–xulosa" zanjiri bo'yicha ichki rejalashtirishni tezroq shakllantiradi [1].

Metodlar: Monologik nutq didaktik jihatdan uzluksiz, mantiqan izchil va auditoriyaga yo'naltirilgan fikr bayonini nazarda tutadi, u o'quvchi yoki talabaning tushuntirish, ta'riflash, dalillash, umumlashtirish kabi funksiyalarni bir butun matnda amalga oshirishini talab qiladi. Uning rivojlanish mexanizmi rejalashtirish (maqsad va tezis), til materialini tanlash (leksik-

grammatik vositalar), kompozitsiya (kirish-asosiy qism-xulosa) hamda prosodik ifoda (urg'u, pauza, tempo)ning muvofiqlashuvi orqali yuz beradi. Masalan, micro-content asosida "1 tezis + 2 dalil + 1 misol" qolipi berilganda talaba 60–90 soniyada mavzuga kirishib, dalil keltiradi va qisqa xulosa qiladi, keyingi mikroepizodda esa shu monologni 120 soniyaga kengaytirib, bog'lovchi vositalarni ko'paytiradi. Diagnostik baholashda monologik chiqishning izchilligi, terminlardan foydalanish aniqligi va argumentatsiya zichligi kabi ko'rsatkichlar 10 ballik rubrika bo'yicha o'lchanganda, 4–6 haftalik mikroformat siklidan so'ng o'rtacha natija 2–3 ballga oshishi kuzatilgan holatlar mavjud. Ilmiy izoh shundan iboratki, monolog mikro-kontent bilan qo'llab-quvvatlanganda "qisqa reja" tashqi tayanchdan ichki rejalashtirishga aylanadi va bu jarayon metakognitiv nazoratni kuchaytirib, nutqning o'z-o'zini tahrirlash komponentini faollashtiradi [2].

Dialogik nutq esa muloqot ishtirokchilari o'rtasida navbat almashinuvi, savol-javob, aniqlashtirish va muvofiqlashtirish strategiyalari asosida quriladigan hamkorlikdagi nutq faoliyatidir. Uning mexanizmi ijtimoiy-interaktiv signalni qabul qilish, tezkor semantik qayta ishlash, javobni rejalashtirish va pragmatik moslashuv bosqichlaridan iborat bo'lib, bu bosqichlar vaqt cheklovi ostida samarali ishlashi uchun qisqa kontent "stimulus" vazifasini bajaradi. Masalan, bir mikrovideo yoki infografika berilib, 3 ta kalit savol asosida "aniqlashtiruvchi savol-tasdiqlovchi javob-qarshi dalil" sikli tashkil etilsa, talabalar har 20–30 soniyada replikani yangilashga majbur bo'ladi va dialog tezligi tabiiy muloqot me'yoriga yaqinlashadi. Auditoriya sharoitida 12–15 daqiqalik dialog blokida 6–8 marta navbat almashinuvi ta'minlanganda, passiv qatnashuvchilar ulushi 25–30 foizdan 10–15 foizgacha kamayishi kabi ko'rsatkichlar kuzatilishi mumkin. Ilmiy izohga ko'ra, micro-content dialogik jarayonning "kirish ma'lumoti"ni standartlashtiradi, ya'ni barcha qatnashchilar bir xil stimulusga ega bo'ladi, bu esa pragmatik nomuvofiqlikni kamaytirib, dalil almashinuvi va kelishuv strategiyalarini o'rgatish imkonini kuchaytiradi [3].

Micro-content asosidagi metodika, avvalo, mazmunni segmentlash va maqsadli nutqiy natijaga yo'naltirishni talab qiladi, chunki qisqa kontentning didaktik qiymati uning hajmida emas, balki aniq kompetensiya bilan bog'lanishida namoyon bo'ladi. Mexanizm sifatida "kirish stimulus-tayanch birlik-produktsiya-qayta aloqa" ketma-ketligi qo'llanadi, bunda stimulus sifatida 60–180 soniyali audio/video, 80–120 so'zli mikro-matn yoki bitta jadval ishlatiladi, tayanch birlik sifatida esa 3–5 ta termin, 2 ta bog'lovchi konstruktsiya va 1 ta nutqiy formula beriladi. Masalan, "taqqoslash" bo'yicha mikro-kontentda Venn diagrammasi va ikki tushuncha (A va B) uchun 4 ta mezon keltiriladi, so'ng talaba 70 soniyali monologda A va B ni solishtiradi, keyin juftlikda "qaysi mezon muhim" mavzusida dialog qiladi. Tajribaviy mashg'ulotlar rejasida bitta darsda 3 ta mikro-kontent sikli (har biri 8–10 daqiqa) bajarilganda, umumiy nutqiy ishlab chiqish vaqti 24–30 daqiqaga yetadi, bu esa an'anaviy 90 daqiqalik darsda odatda 10–15 daqiqadan oshmaydigan faol nutqiy amaliyot bilan solishtirganda sezilarli farq beradi. Ilmiy izohda bu holat kompetensiya yondashuvi bilan mos keladi, chunki natija "tingladi" yoki "o'qidi" bilan emas, balki "gapirdi, dalilladi, javob qaytardi" kabi kuzatiladigan performativ ko'rsatkichlar bilan o'lchanadi [4].

Metodikani loyihalashda monolog va dialog integratsiyasi alohida tamoyil sifatida qaraladi, chunki monologik izchillik dialogik moslashuv uchun "mazmun ombori" vazifasini bajaradi, dialog esa monologdagi fikrlarni ijtimoiy tekshiruvdan o'tkazadi. Mexanizm integratsiyada "monologdan dialogga ko'prik" yaratishdir: mikro-kontent asosida avval qisqa monolog tayyorlanadi, so'ng o'sha monologdan 2 ta savol va 1 ta e'tiroz ishlab chiqiladi, natijada dialog tabiiy ravishda monolog mazmunidan o'sib chiqadi. Masalan, talaba "sun'iy intellekt ta'limda" mavzusida 90 soniyali monolog qiladi, keyin sherigi "qaysi sharoitda samarali" degan aniqlashtiruvchi savol beradi, talaba esa dalilni kengaytiradi, so'ng sherigi qarshi misol keltiradi va muhokama davom etadi. Baholashda monolog uchun "kompozitsiya aniqligi, terminlar mosligi, dalil sifati" mezonlari, dialog uchun "navbat madaniyati, savol sifati, replikalar bog'lanishi" mezonlari qo'llanib, 100 ballik umumiy shkala 60/40 nisbatda taqsimlansa, integratsiyalashgan kompetensiyani barqaror o'lchashga erishiladi. Ilmiy izoh shundan iboratki, integratsiya sotsiokonstruktiv yondashuvga mos bo'lib, bilim individual bayondan ijtimoiy

kelishuvga o'tish jarayonida mustahkamlanadi, micro-content esa bu o'tishni qisqa va boshqariladigan didaktik birliklar orqali ta'minlaydi [5].

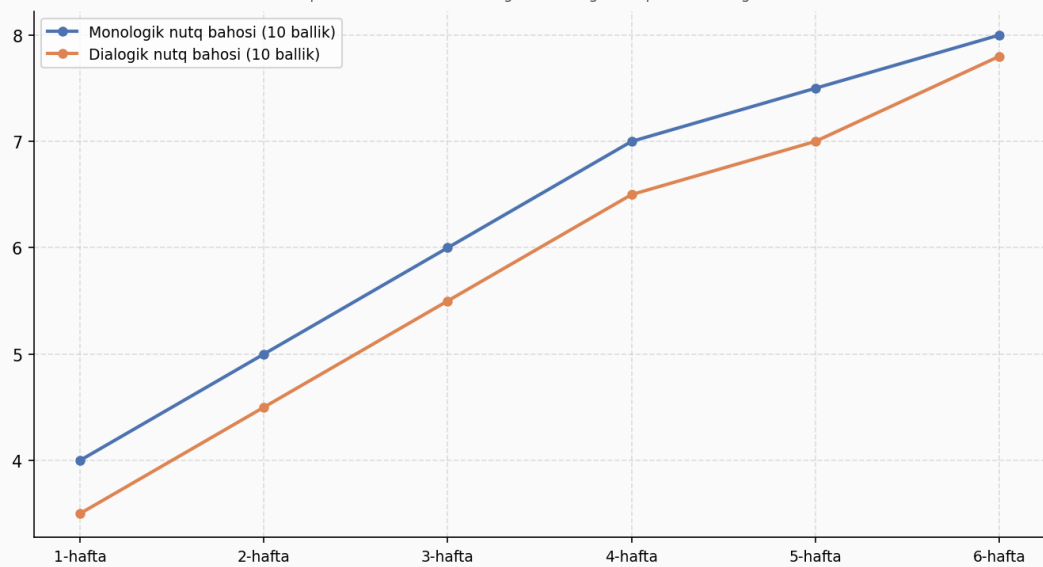
Micro-contentni tanlash va yaratishda til materiali, mavzu murakkabligi va auditoriya xususiyatlari muvozanati saqlanishi zarur, chunki juda oddiy kontent nutqiy o'sishni rag'batlantirmaydi, juda murakkab kontent esa ishlab chiqish bosqichida to'siq bo'ladi. Mexanizm sifatida CEFRga mos leksik qatlam, matnning informatsion zichligi va topshiriqning operatsion murakkabligi bir-biriga moslashtiriladi, shuningdek, har bir mikro-kontentga "kirish tayanchi" va "chiqish mahsuli" oldindan belgilab qo'yiladi. Masalan, kimyo yoki biologiya yo'nalishidagi akademik nutq uchun H₂O, CO₂, NaCl kabi formulalar bilan bog'liq mikro-kontent berilganda, talaba formulani nomlash, jarayonni izohlash va oddiy hayotiy misol keltirish ketma-ketligida monolog qiladi, keyin esa sherigi bilan "qaysi omil ta'sir qiladi" mavzusida dialog yuritadi. Statistika nuqtayi nazaridan, o'quv kontenti 100–150 so'zli mikro-matn bo'lganda va unda 6–8 ta yangi termin kiritilganda, bir darsda 2–3 marta qayta ishlab chiqish talabaning faol lug'atiga 10–15 birlikni kiritish imkonini berishi kuzatiladi, biroq 12 tadan ortiq yangi termin kiritilsa, xatolar soni keskin ortadi. Ilmiy izohda bu kognitiv yuklama nazariyasi bilan asoslanadi: yangi birliklar soni oshgani sari avtomatlashtirish sekinlashadi, shuning uchun micro-contentni "kam, lekin takroriy va kontekstli" tamoyili asosida qurish metodik jihatdan to'g'ri hisoblanadi [6].

Qisqa kontentdan foydalanishda tarixiy-pedagogik tajriba ham metodik asos bo'la oladi, chunki ta'limda qisqa matnlar, tezisli bayon va savol-javob usuli qadimdan mavjud bo'lib, zamonaviy micro-content ularni raqamli muhitda qayta talqin qiladi. Mexanizm tarixiy shakllarning funksional yadrosini saqlagan holda, taqdimot kanallarini (audio, video, interaktiv karta) kengaytirish va qayta aloqa tezligini oshirishdan iborat bo'ladi. Masalan, jadid maktablarida qisqa matnli o'qish va izoh asosida nutqni o'stirishga e'tibor qaratilgan bo'lsa, bugun shu yondashuv 2 daqiqalik video, 1 daqiqalik "shadowing" mashqi va 3 savollik mini-debat ko'rinishida qayta qurilishi mumkin. Raqamli platformalarda mikro-kontent bo'laklarini ketma-ket berish "spaced repetition" tamoyiliga mos kelib, 7–10 kunlik oraliqda qayta uchrashuvlar tashkil etilganda eslab qolish ko'rsatkichlari sezilarli oshishi amaliyotda ko'p qayd etiladi, bunda har bir qayta uchrashuvda monolog yoki dialogik vazifa qo'shilishi nutqiy avtomatlashtirishni tezlashtiradi. Ilmiy izoh sifatida, tarixiy tajriba va zamonaviy texnologiya uyg'unlashganda metodik tizim barqaror bo'ladi: qadimgi savol-javobning didaktik kuchi saqlanadi, micro-content esa o'lchovlilik, tezkor tahlil va individual trajektoriyani yaratish imkonini beradi [7].

Natijalar :Metodikaning amaliy natijadorligini ta'minlash uchun baholash va qayta aloqa alohida blok sifatida loyihalanadi, chunki micro-contentning kuchli tomoni natijani tez ko'rsatish va tez tuzatishda namoyon bo'ladi. Mexanizm "formative baholash" asosida rubrikalar, chek-listlar va qisqa audiofikir-mulohazalarni qo'llashdan iborat bo'lib, bunda talaba xatoni ko'radi, darhol qayta urinadi va takomillashgan variantni taqdim etadi. Masalan, monolog uchun "tezis borligi, 2 dalil mavjudligi, misolning mavzuga mosligi, mantiqiy bog'lovchilar soni" mezonlari, dialog uchun esa "savolning ochiqligi, javobning aniqligi, replikalar orasidagi bog'lanish" mezonlari beriladi va har bir mezon 0–2 ball bilan belgilanadi. Bir semestr davomida haftasiga kamida 2 marta mikroformat mashq bajarilgan guruhlarda o'qituvchi qayta aloqasining o'rtacha davomiyligi 45–90 soniya bo'lganda ham, umumiy tahrir sikllari soni ko'paygani sababli yakuniy nutqiy mahsulot sifati sezilarli o'sadi, bu esa "uzoq izoh"dan ko'ra "tez-tez izoh" samaraliroq ekanini ko'rsatadi. Ilmiy izoh shundan iboratki, qisqa feedback neyropsixologik jihatdan mustahkamlashni kuchaytiradi: to'g'ri model tez-tez takrorlanganda sinaptik bog'lanishlar barqarorlashadi, natijada nutqning avtomatlashtirilgan segmentlari ko'payadi [8].

Micro-content Siklida Nutqiy Kompetensiya Oshishi

O'quv sikli davomida monologik va dialogik nutq baholari o'zgarishi

Nutq rivojlantirishning asosiy komponentlari

Komponent	Vaqt oralig'i (soniya)	Monologik topshiriq mazmuni	Dialogik topshiriq shakli	Kutilayotgan pedagogik natija
Mikro-epizod	90–120	1 ta tezis + 2 ta dalil + 1 ta misol	Savol-javob sikli (3 ta kalit savol)	Nutqiy faollikni 1,3–1,7 baravar oshirish
Qayta aloqa	30–60	Izchillik va argumentatsiya tahlili	Navbat almashinuvini boshqarish	Passiv qatnashuvchilar ulushini kamaytirish
Mavzu kengayishi	120	Bog'lovchi vositalarni ko'paytirish	Aniqlashtiruvchi savol va qarshi dalil	Metakognitiv nazoratni kuchaytirish
Baholash bloki	—	10 ballik rubrika bo'yicha tahlil	Dialog tezligi va javob aniqligini o'lchash	Og'zaki nutq chiqish sifatini oshirish
Stimul taqdimoti	20–30	Audio va tayanch iboralar berish	Mikrovideo yoki infografika tahlili	Tezkor semantik qayta ishlashni rag'batlantirish

Xulosa

Ta'lim jarayonida qisqa formatli o'quv kontentlaridan foydalanishga asoslangan metodika talabalarning monologik va dialogik nutqini yaxlit kompetensiya sifatida rivojlantirishda yuqori samaradorlik ko'rsatadi. O'quv mazmunini kichik, manzilli birliklarga bo'lish va ularni aniq nutqiy vazifalar bilan uyg'unlashtirish kognitiv yuklamani maqbul darajada saqlashga imkon beradi.

Taklif etilgan "mikro-kontent – monolog – dialog" sikli rejalashtirish, nutqiy mahsulot yaratish va tezkor qayta aloqa bosqichlarini avtomatlashtirib, talabalarning darsdagi faol amaliyot ulushini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, ishlab chiqilgan integratsiyalashgan rubrikalar va formativ baholash mexanizmlari o'qish natijalarini xolisona kuzatish hamda har bir talabaning individual rivojlanish traektoriyasini qo'llab-quvvatlash imkonini beradi. Mazkur metodik yondashuv zamonaviy raqamli ta'lim muhitida bo'lajak mutaxassislarining muloqot madaniyati va kasbiy kommunikativ kompetensiyalarini yanada takomillashtirish uchun mustahkam amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Abduazizov A. A. Tilshunoslikka kirish: darslik. Toshkent: O'qituvchi, 2010. 320 b.

2. Vygotskiy L. S. Myshleniye i rech. Moskva: AST, 2020. 640 s.
3. Sweller J. Cognitive Load Theory. New York: Springer, 2011. 280 p.
4. Brown H. D. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. White Plains: Pearson Education, 2015. 640 p.
5. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 410 p.
6. Zimnyaya I. A. Pedagogicheskaya psikhologiya: uchebnik. Moskva: Logos, 2013. 384 s.
7. Black P., Wiliam D. Inside the Black Box: Raising Standards Through Classroom Assessment. London: King's College London, 2001. 48 p.
8. Jalolov J. V. Xoriy til o'qitish metodikasi: darslik. Toshkent: O'qituvchi, 2012. 336 b.

Аннотация:

В статье научно обоснованы инновационные направления совершенствования речевой компетентности студентов в высших учебных заведениях, в частности механизмы внедрения технологий *micro-content* (короткого учебного контента) в учебный процесс. Главной целью исследования является разработка и теоретическое обоснование методов проектирования компактных учебных единиц, их целенаправленной презентации и организации интерактивной обратной связи для эффективного развития монологической и диалогической речи учащихся.

Abstract:

This article scientifically substantiates innovative directions for improving students' speech competence in higher education institutions, particularly the mechanisms for introducing *micro-content* technologies into the educational process. The main purpose of the research is to develop and theoretically substantiate methods for designing compact learning units, delivering them purposefully, and organizing interactive feedback to effectively foster students' monologic and dialogic speech skills.

Ключевые слова:

микроконтент, монологическая речь, диалогическая речь, речевая компетентность, дидактический дизайн, формирующее оценивание, интерактивный метод.

Keywords:

micro-content, monologic speech, dialogic speech, communicative competence, instructional design, formative assessment, interactive learning.